

Филип Новаковић*

УДК: 94(497.5:439)"18/19"
DOI: 10.46793/GP.1102.121N

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ХРВАТСКЕ НАКОН ХРВАТско-УГАРСКЕ НАГОДБЕ ОД 1868. ГОДИНЕ

Рад примљен: 29. 08. 2020.

Рад прихваћен за објављивање: 22. 12. 2020.

У раду ће бити приказана анализа догађаја који су непосредно претходили склапању Нагодбе између Хрватског сабора и Угарског парламента 1868. године, али и значај саме Нагодбе, те њезин утјецај на специфичан правни положај који је уживала Хрватска као ентитет у саставу како хрватско-угарске државне заједнице, тако и у оквирима Аустро-Угарске Монархије након њезина стварања 1867. године. Посебан акценат ће бити стављен на права и дужности хрватских провинцијалних институција у циљу докучивања стварног правног статуса који је имала Хрватска од средине XIX стољећа на све до уласка у заједничку државу 1918. године.

Кључне ријечи: *Троједна краљевина, Хрватско-Угарска нагодба, правни положај Хрватске, тријализам, Аустро-Угарска, Законски чланак.*

I УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

За хрватско-угарску државну заједницу аутори наводе да се ради о најдуговјечнијој заједници два народа на европском континенту. Хрвати и Мађари, повезани кроз вишестолетни период (који је трагао нешто више од 800 година), имали су мноштво заједничких свијетлих епизода, но крајем XVIII и тијеком XIX стољећа долази до наглог погоршања односа између двају народа што напоследку резултира и оружаним сукобом.

Средином XIX стољећа јача већ давно пробуђени мађарски национални дух и у угарском дијелу Хабсбуршке царевине долази до процвата мађарских тежњи за националном државом. Ове државотворне замисли угарских првака доводе до велике, али и кржаве, револуције против 1848/49. године против власти у Бечу.

---

* Студент треће године Основних академских студија права Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, filip.novakovic@student.pf.unibl.org

Након „прољећа народа“ и гушењем великих националних револуције диљем Еуропе, долази се до закључка да стари поредак постаје неодржив. Било је неопходно нешто промијенити како цареви из Хабзбуршко-Лотареншке куће не би изгубили круну, али и како би се избјегла дисолуција државе постојане готово седам стољећа.

Та криза која је наступила у великој вишенационалној држави каква је била Хабзбуршка царевина бит ће повод потрагебечких власти за корисним партнером у циљу спашавања онога што је од Царства остало након ратова одиграних 60-их година XIX стољећа, те губитка значајног територија у Италији, али и одрицања примата предвођења њемачких држава у уједињење. Тај партнер је пронађен у мађарској олигархији, ради превасходно њезине финансијске, али и политичке моћи, те ауторитета који је уживала код обичног пука. Овај споразум између Беча и Будимпеште бити ће овјековјечен у Аустро-Угарској нагодби 1867. године.

II АУСТРО-УГАРСКА НАГОДБА

У XIX стољећу Хабзбуршка је царевина представљала вишенационалну државну творевину чије је земље и народе везивао аустријски цесарски вијенац. Почетком наведеног стољећа долази до наглог слабљења утјецаја царске круне, те махом фактичку власт почињу вршити енормно богати припадници вишег племства, који су уз помоћ капитала, корупције и трговине утјецајем у својим рукама имали све полуге власти у држави. То је довело до великог незадовољства обичног пука, те долази до немира који резултирају „прољећем народа“ и револуцијама у свим дијеловима Царства 1848. године. Најжешће борбе су биле вођене на простору насељеног махом мађарским становништвом. Непуну годину потом буне су уз помоћ иноземне интервениције (првобитно Русије) угушене. Факат гушења оружане побуне није довео до гушења буржоаских идеја код ученијег становништва, али и жеље за слободом обичних људи, које су ишле руку под руку.

С тим у вези долазимо до пријекно неопходног компромиса између владајућих елита у Бечу и првака из других дијелова Царевине. Но, тај је компромис учињен тако да дође до заобилажена малих народа које због политичке немоћи нису могли да се супротставе истом. Два највећа народа, Нијемци и Мађари, склопили су повијесно-хисторијску погодбу којом на политичку и правну сцену ступа нова (стара) држава – Аустро-Угарска Монархија.

У другу половицу XIX стољећа Монархија улази видно ослабљена и територијално редуцирана,¹ што је директни резултат догађаја десетљећима

---

¹ Прве ударце Аустријска је царевина доживјела са Наполеоновим ратовима (1804-1815), затим губитком територија у сјеверном дијелу Италије 1859. године, те напослијетку

раније. Било је неопходно нешто мијењати. Идејни творац аустро-угарског компромиса био је аустријски министар-предсједник гроф Friedrich Beust. Beust је, за разлику од многих припадника представничких тијела у Аустрији био спреман на разговор искључиво са мађарском аристокрацијом и првацима у финансијском смислу. Резултат ових ставова била је жестока кампања против „славенске опасности“.² Franjo Deak, тада неограничени господар саборске већине и први човјек мађарских либерала у заступничком дому Парламента у Будимпешти, поднио је нацрт влади у Бечу о преуређењу Хабсбуршке монархије.³ Император је овај нацрт усвојио својим Рескриптом од 17. фебруара 1867. године, те је формирана и прва мађарска (угарска) Влада са грофом Јулијем Andrassyјем на челу.⁴ Тако су Аустрија и Угарска једном нагодбом ријешили своје односе.⁵ Монархија је сада постала унија састављена од два ентитета. Сваки је имао своје органе коју осликавали његову „државност“. Поред ових постојала су и заједничка тијела Монархије. Први међу њима јесте монарх кога предствљају као оца „нове“ државе. Затим видимо Заједничко вијеће министара, као и заједнички орган који је претресао кровна законска ријешења, тзв. „делегације“.

Аустрија и Угарска од сада су били два ентитета уједињена кроз цара и краља.⁶ Сваки је дио Монархије сад имао своје државно уређење. Аустрија је била царевина са цесаром на челу државне управе. Он је власт дијелио са Царевинским вијећем, парламентом састављеним из два дома – Дома заступника и Дома господе.⁷ Цислајтанија⁸ се састојала из десет крунских земаља са ограниченом аутономијом. Да се закључити да је Аустрија имала

губитком водства у Њемачком савезу од стране Пруске 1866. године (након аустријско-пруског рата).

² F. Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja*, Zagreb, 1961, 110.

³ Сматра се да је нацрт израђен према тежњама мађарских владајућих кругова о потпуној доминацији над „земљом круне св. Стјепана“.

⁴ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1962, 447.

⁵ Односе између Аустрије и Угарске (Аустро-Угарску нагодбу) уређивали су Закон од 21. децембра/просинца 1867. године RGBL бр. 146 за Аустрију и Законски чланак XII од 30. Марта/ојужка 1867. године за Мађарску. Вид. S. Šarkić, *Opšta istorija države i prava*, Beograd, 1999, 250-252; F. Čulinović, *op. cit.*, 110-115; L. Heka, *Analiza Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe (u povodu 150. obljetnice Austro-ugarske nagodbe)*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci vol. 38, br. 2, 1991, 860.

⁶ *Kaiser von Österreich und Apostolischer König von Ungarn*.

⁷ У Дом заступника су улазили народни представници који су бирани по различитим куријама, док је Дом господе (*Herrenhaus*) био сачињен од представника највишег племства и припадника црквеног клера.

⁸ *Cisleithanien* често је кориштени назив за аустријски дио Монархије, а значи „земља с ове стране Лајте“.

обилежја уставне монархије. С друге стране, у „земљи круне св. Стјепана“⁹ видимо изражени парламентаризма гдје влада зависи од већине у Заступничком дому (не толико од припадника Горњег дома).¹⁰ Дакле, Угарски сабор је успио добити доминантну улогу над владом. Страсти између два највећа народа Монархије су се овим споразумом стишале. Мали су се народи са јужних граница сада Двојне монархије, почели бунити јер су се осјећали изданим и од стране Бечког двора, али и од стране дојучерашњих субораца у борби за слободу и равноправност народа. Било је неопходно рјешити и њихово национално питање.

III ХРВАТСКО-УГАРСКА НАГОДБА

Године 1866/67. Фрањо Јосип је писао Хрватском сабору и тражио мишљење за рјешење државног питања. Сабор је цару упутио три приједлога. По првоме, односи између Троједне краљевине и Краљевину Угарску требају остати непромјењеним, други се темељио на томе да Хрватски сабор никада није усвојио законе који су важили у Угарској 1848. године и да самим тим Троједна краљевина нема никаквих обавеза према Угарској, а трећи је био тај да Сабор самостално ријешити питање државноправног односа између Хрватске и Аустрије, дакле без уплитања Мађарске. Овиме видимо да је Хрватски сабор увелико сматрао да је могуће ставити Троједну краљевину Хрватску, Славонију и Далмацију у једак положај са Аустријом. Вјетар у леђа им је био гроф Richard Belcredi, тадашњи министар-предсједник Владе у Бечу, и велики заступник федералистичке идеје. Но, Belcredi је убрзо одступио са тог мјеста, а његови насљедници су брже-боље направили компромис са својим партнерима у Будимпешти, и тиме из преговора о будуће државном уређењу употпуности искључили Хрватски сабор.

Посебна одредба у Аустро-Угарској нагодби се односила на питање Краљевине Хрватске. Беч је то питање ставио у руке нове угарске владе и изразио вјеровање да је најбоље не уплитати се у несугласице између Хрвата и Мађара и путетити их да сами ријеше свој међусобни однос. Октобра 1867. године цар је донио нови Хрватски изборни ред, по коме је број вирилиста знатно увећан. Тиме је осигурана већина у Хрватском сабору¹¹ у корист приједлога споразума од стране угарског парламента. Текст је убрзо састављен и већ 28. септембра 1868. године закључена је Хрватско-Угарска нагодба, а већина

---

⁹ Ово је био званични назив мађарског дијела Монархије. У употреби је био још и назив Транслајтанија (*Transleithanien*), што би значило „земља с оне стране Лајте“.

¹⁰ Састав Горњег дома угарског народног представништва био је истовјетан као у Аустрији. Вид. шире М. Imamović, *Osnove upravno-političkog razvitka i državopravnog položaja BiH*, 2006, 87-89.

¹¹ Аутори често наводе да се радило о „полицијском сабору“. Вид. Čulinović, *op. cit.*, 116 i Šišić, *op. cit.*, 448.

Филип Новаковић, Правни положај Хрватске након Хрватско-Угарске
нагодбе од 1868. године (стр. 121-139)

одредби овог споразума била је неповољна по државноправни положај Хрватске.¹²

Испитујући природу овог споразума, видимо да је Хрватско-Угарска нагодба двострани споразум закључен између парламената двије „државе“. овим актом Краљевина Хрватска је представљала посебан државноправни субјект у границама Краљевине Угарске, које је опет, по Аустро-Угарској нагодби, имала посебан положај и однос са Аустријом. Начелно гледано, нити један се закон у Угарској није могао донијети без судјеловања представника Троједне краљевине, а самим тим ни на државној разини. Аутори, јуристи, али и историчари су се дуго питали какав је положај Хрватска заправо имала, и изведена су три различита закључка. Први, махом мађарски правници, су оспоравали сваку државност Хрватске, тврдећи да је она само покрајина у саставу Угарске.¹³

Други су сматрали да је Хрватска ипак задржала неку врсту државности, па и под условима дуализма,¹⁴ ту је тезу заступао Luise Le Fur. Le Fur наводи да, пошто хрватски представници ипак учествују у креирању заједничке политике, Угарска ипак има обиљежја федералне државе.¹⁵ Нарочито нам је интересантна теорија коју су изнијели Јосип Пливерић, професор загребачког свеучилишта, и њемачки правни теоретичар Georg Jellinek који је у своме познатом дјелу „Die Lehre von den Staatenverbindungen“, истакао да је „Хрватска према Нагодби више него покрајина, али мање него држава“,¹⁶ док се професор Пливерић слаже са њим говорећи то у дјелу „Die rechtliche Verhältniss Kroatiens zu Ungarn“, гдје са Jellinek-ом разрађује теорију о тзв. фрагмент државама.¹⁷ Тиме закључујемо да су Пливерић и Jellinek заступали неку врсту „средњег пута“.¹⁸

Недвојбено је то да је Хрватска послуже Нагодбе имала свој териториј, а на том територију неку организацију власти, али и свој политички народ.¹⁹ Ови се појмови, интересантно, нису односили на Далмацију, која је била под аустријском управом, али је од стране Хрватског сабора сматрана за дио Троједне краљевине. По Нагодби, носиоци власти били су Хрватски сабор и бан, који је био представник царске и краљевске круне у Хрватској. Бана је именовао и разрјешавао суверен на приједлог предсједника угарске владе. По томе видимо да је Хрватска имала неку врсту крње аутономије, јер је први човјек управне власти у Загребу често зависио од већине у Угарском парламенту. Бан је, дакле, био на челу управне власти у Хрватској и Славонији, а под њим су се налазила

---

¹² M. Imamović, *Historija države i prava BiH*, 2003, 215.

¹³ *Ibid.*, 216.

¹⁴ Čulinović, *op. cit.*, 125.

¹⁵ D. Jević i D. Popović, *Narodna pravna istorija*, 2003, 198.

¹⁶ G. Jellinek, *Die Lehre von den Staatenverbindungen*, 1882, 76.

¹⁷ J. Pliverić, *Die rechtliche Verhältniss Kroatiens zu Ungarn*, 1885, 57

¹⁸ Jellinek је на основу овога и изнио своју теорију о тзв. фрагмент државама.

¹⁹ Посебно о организацији власти и политичком народу видјети чл. 59. и 60. Хрватско-Угарске нагодбе.

три ресора: правосуђе, унутрашња управа и просвјета и богоштовље. Све се остало налазило у рукама владе у Будимпешти.

IV ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ХРВАТСКО НАГОН НАГОДБЕ

Недвојбено се да закључити да Хрватско-угарска нагодба, у већој или мањој мјери, изражава неку врсту државноправне засебности Хрватске у оквирима Двојне монархије, али је и по много чему ограничава. Говорећи о државноправној особености Хрватске дотичемо се неколико значајних одредаба нагодбе. У прво реду дотичемо се § 1. који говори о „државној заједници“ између Хрватске и Угарске, затим у § 2. наводи се како из „ове државне заједнице и скупности слиједи јединство круне“ (заједница владара, оп. а.), затим један „крунитбени чин“, „заједничка крунитбена завјерница“ (али која за Хрватску мора бити састављена на Хрватском језику, те да у краљевој завјерници мора бити истакнуто јамство „о територијалном интегритету и уставности за Троједну краљевину“.²⁰ Одредбама § 3. је одређено како ће се уредити државни послови које Хрватска треба да има као заједничке са свим осталим земљама у Монархији, те се о томе навело следеће:

«Из гори споменуте нераздруживе државне заједнице слиједи надаље, да гледе свих оних предмета, који су свимколиким краљевинам круне Угарске и осталим земљама Њ. Величанства заједнички, или у који се заједничким споразумком разправљати имаду, треба да буде краљевинам Угарској и Далмацији, Хрватској и Славонији једно те исто законито заступство, законодавство и што се изврше (Executive) тиче, заједничка влада.»²¹

Из ове одредбе видимо да је прихватајући Нагодбу, Хрватски сабор овластио заједничке органи власти Аустро-Угарске Монархије за подручје Хрватске. У складу са тим, аутори заузимају став (превасходно проф. Чулиновић) да ова одредба нема само декларативни, него и конститутивни, државноправни карактер, јер у супротном она не би била нити потребна. Ми се слажемо са оваквим становиштем. Нарочито признање државне особености и засебности Хрватске приказано је одредбама § 4. Нагодбе гдје се истиче:

„Краљевине Далмација, Хрватска и Славонија припознавају законски чланак XII. год. 1867. угарскога сабора, који означаје заједничке послове међу краљевинама круне св. Стјепана и осталим земљама Њ. Величанства, затим и послове који премда нису заједнички, обим овим странкам, ну ипак се заједничким споразумком њиховим разправљати имаду и који установљује начин њихова руководјења, исто тако припознавају и већ на темељу овога закона

²⁰ Вид. Хрватско-угарска нагодба, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, бр. 14/1868. Сходно томе да је Фрањо Јосип већ претходно био окруњен (прије закључења Нагодбе) у § 2. је такођер назначено да ће се то за Хрватску накнадно учинити.

²¹ § 3. Хрватско-угарске нагодбе.

Филип Новаковић, Правни положај Хрватске након Хрватско-Угарске
нагодбе од 1868. године (стр. 121-139)

---

*оживотворене нагодбене установе, особито зак. чл. XIV., XV., XVI. од год.1867. и за се кријепостними и обвезними, ну ипак уз ту нарочиту ограду, да се у будуће слични темељни закони и нагодбе само законитим судјеловањем краљевинах Далмације, Хрватске и Славоније стварати могу. У овом ставку споменути темељни закон и законски чланци имају се накнадно у изворном и хрватском саставку такодјер издати и проглашења ради сабору краљевинах Далмације, Хрватске и Славоније што прије послати.*²²

Претходним нормама закључујемо да је дошло до изражаја државноправног принципа по коме сви акти донесено од Парламента из Будимпеште (као легислативног тијела Хрватско-Угарске државне заједнице) могу имати законску снагу само онда када их као законе прогласи Хрватски сабор. Тиме се признаје суверено право Хрватске да њезини органи државне власти *in ultima linea* имају право одлучивати о државним пословима на Хрватском државном теиторију.²³

Хрватско-угарска нагодба представља темељ разумјевања Хрватске државности ХИХ и почетка ХХ стољећа. Нагодбу испрљујемо у смислу портаге за несумњивим доказом какав је правни положај Хрватске тога доба заправо био. Правни положај Хрватске по Нагодби до конца 1918. године није предствљало само правнотеоријско, већ и доста актуално политичко питање.

Нагодбу посматрамо као билатерални споразум двају државних заједница (што она заиста и јесте била). Склопљена је између два државотворна ентитета – Угарске и Хрватске и то с намјером да се изврши „изравнање постојавших између њих државноправних питањах“.²⁴ Ова конструкција „државноправних питањах“ нам може послужити као доказ који иде у прилог постојања одређене врсте Хрватске државности, јер да је Хрватска била само покрајина не мислимо

---

²² § 4. Нагодбе.

²³ Поред наведених одредаба §§ 1, 2, 3. и 4. Хрватско-Угарске нагодбе аутори заузимају став да се Хрватска државноправна особеност истиче и кроз помињање тзв. *прагматичне санкције* од 1712. године. У преамбули Нагодбе наводи се да је “течајем стољећа коли правно, тоил фактички спадале круни св. Стјепана”, те да су те земље, сходно томе “међусобно нераздруживе”. Сматра се да су интенција редактора увода Нагодбе биле различите. Мађарски писци вјеровали су да ће тиме истаћи нераздвојиву повезаност Хрватске и Мађарске (што је изражено и *expresis verbis*). С друге стране, хрватски су редактори сматрали да ће се позивањем на Прагматичну санкцију истаћи да је године 1712. Хрватска афирмирала своју државну самосталност и што је сама (без уплитања Мађарске) одлучила о своме владару, тако што је Прагматичну сакнцију Сабор озаконио вршећи своје право сувереног државног органа. Тиме поједини аутори истичу да се уводним истицањем Прагматичне санкције жељело казати сљедеће: прво, постојање државноправне повезаности Хрватске и Мађарске и друго, жељела се истаћи државна самосталност Хрватске коју је показала доносећи одлуке о најважнијим питањима за будућност земље (према томе вид. Ćulinović, *op. cit.*, 117-118; vid. šire D. Janković i M. Mirković, *Državopravna istorija Jugoslavije*, 1997, 224-226; D. Janković *et al*, *Istorija država i prava naroda Jugoslavije (do 1918. godine)*, 1967, 346-350).

²⁴ Увод Хрватско-Угарске нагодбе.

да би се говорило о израванању „државноправних питања“ јер таквих између покрајинске и средишње државне власти нема. С тим у вези у Нагодби уочавамо постојање заједничких послова хрватске и угарске владе, али и аутономних послова који су припадали само земаљској влади у Загребу.²⁵

У заједничке послове убројени су: трошкови за двор,²⁶ војни послови,²⁷ финансијско-економски²⁸ послови и сви привредни послови.²⁹ Поред опћих привредних послова који су се односили на привредне гране, по § 10. Нагодбе заједничким органима припали су и сви обрти, занати и мале домаћинске производње.³⁰ Заједнички послови били су повјерени заједничким органима: Средишњем сабору (коме је припало право законодавца), владару и средишњој влади која за своје поступке одговара Сабору.³¹

Поред заједничких послова руковођених у Будимпешти, постојала је одређена група аутономних послова у искључивој надлежности власти у Загребу. О томе нам нарочито говори § 45. Нагодбе. Одредбама овог параграфа наводи се да је Хрватски сабор на подручју Хрватске, Славоније и Далмације³² има потпуну самоуправу (аутономију, оп. а.) у погледу доношења закона и извршавања истих (под увјетом да се ради о пословима искључиве надлежности Сабора). А који су то аутономни послови били видимо у § 48 гдје се у дјелокруг аутономије власти Троједне краљевине убрајају законодавство и управа у свим унутарњим пословима, пословима богоштовља и настава, те правосуђа.³³ Аутономне послове водили су Хрватски сабор као највиши законодавни орган и бан као шеф извршно-управних власти.³⁴

Као што се до сада могло закључити на питање државноправног положаја Хрватске након Нагодбе оф 1868. године није лако одговорити. Први разлог тому јесу супротности између онога што је у Нагоби утврђено и потписано, те онога

²⁵ Вид. § 5. Нагодбе.

²⁶ Вид. § 6. Нагодбе.

²⁷ Вид. § 7. Нагодбе.

²⁸ Установљавање заједничког пореског састава, изравно и неизравно опорезивање, прорачун заједнички трошкова, државни дуг, управа, продаја, преиначавање и оптерећење непокретних државних добара, располагање монополских и краљевим приходима *etc, etc...* (Вид. § 8.).

²⁹ Ковани новац, новачрство, банкарство, брзојави, поште, жељезнице, поморско, мјенбено и рудно право *etc, etc...* (Вид. § 9.).

³⁰ Дакле, заједничким органима припадају и коначне одлуке по овим питањима.

³¹ Вид. § 45. Нагодбе.

³² Иако се у континуитету говори о Краљевини Хрватско, Славонији и Далмацији, административно посматрано, Далмација није улазила под ингеренције Хрватског сабора јер је представљала засебну покрајину – Краљевину Далмацију у аустријском дијелу Монархије.

³³ Вид. § 48. Нагодбе.

³⁴ Бан би на приједлог предсјеника мађарске владе био именован од стране монарха (вид. §§ 50. и 51.).

што се читовало у свакодневној политичкој пракси. Поред овог разлог, као још један разлог можемо навести то што је сама Нагодба била превише нејасно написана (а да не говоримо о ономе што се евентуално могло изгубити у пријеводу), одредбе су писане есејски без концизности коју захтјевају правне норме. Види се доста неодређености и нејасноћа, те су поједине одредбе исувише апстрактно написане. Оно што се још спорним сматра јесу супротна тумачења и опречна мишљења о односима који су постојали између званичног Загреба и Будимпеште. Аутори тога доба нажалост нису своје ставове често износили хладне главе и употребом логичког мишљења и закључивања. Често се нису држали научних метода (овдје говоримо и о хрватској и о угарској страни) него су ставови креирани искључиво под утјецајем жестине политичких борни вођених у тзв. „нагодбењачком“ периоду. У многим текстовима признатих аутора тога доба (нпр. Gusztav Bekšics, Ладислав Полић, Богослав Шулек, Ernest Nagy...) осјети се примјеса свакодневних политичких борби и интереса (од овога у мањој мјери јединос одступа Јосип Пливерић). Једни су заступали становиште да је Хрватска ништа друго до само покрајина Угарске, те се оспорава свака њезина државност (најгласнији је у овом погледу био Bekšics, но у новије вријеме то је и признати руски аутор Никола Ратнер те други).³⁵ С друге стране, мноштво што хрватских и југославенских, а што страних аутора сматра да је Хрватска у овоме периоду (дакле, од потписивања Нагодбе па до стварање заједничке државе 1918. године) сачувала какву-такву државност. Међу најзначајнијим заговорницима ове тезе јесу Пливерић, Полић, Шулек, Nagy, затим Eduard Horn,³⁶ који наводи да је Нагодба међудржавни акт, док Иштван Песту,³⁷ мађарски професор каже како је Хрватско-Угарска нагодба успоставила нешто слично дуализму, затим ту су Pierre Darestе, као и Friedrich Tetzler, који сматра да Хрватску и Мађарску треба означити као савезну државу с јаким елементима реалне уније,³⁸ а уважени аустријски професор Н. Ј. Vidermann говори о постојању Угарско-Хрватске федерације. Сматрамо да су најбољи пут заступали проф. Јосип Пливерић, те уважени њемачки правни писак Georg Jellinek. Ова два аутора сматрају (како смо већ претходно навели) да постоји нека врста средњег пута, а он се огледа у ставу да је Хрватска била много више од покрајине, али зато мање од државе.³⁹ Jellinek је овај став заокружио након дугих расправа са проф. Пливерићем. Испрва, Jellinek није сматрао Хрватску за ништа друго до угарском провинцијом, али касније је попустио од тог става и рекао да Хрватска

---

³⁵ Ratner је своје тврдње изнио у дјелу “Постанак Хрватско-Угарске нагодбе од године 1868.” (према томе вид. шире N. Ratner, *Postanak Hrvatsko-Ugarske nagodbe od godine 1868.*, 1949, 28-39).

³⁶ Вид. шире E. Horn, *Le compromise de 1868. entre la Hongrie et la Croatie*, 1907.

³⁷ Вид. шире I. Pesty, *Die Entstehung Croatiens*, 1882.; I. Pesty, *Szaz politikai es torteneti level horvatorszagrol*, 1885.

³⁸ Tetzler према Jellinek, *op. cit.*, 127.

³⁹ Pliverić, *op. cit.*, 57 и даље.

није држава, али није нити покрајина због далекосежне аутономије која јој је додијељена Нагодбом.⁴⁰

Мађарски аутори највише заговарају становиште о Хрватској као угарској покрајини. Њега је највише истицао Matija Gasztony у свом дјелу „Уставна аутономије Хрватске, Славоније и Далмације“ из 1892. године, гдје је навео да Хрватску сматра интегралним дијелом Угарске, но баш због Хрватске, она је децентрализирана држава.⁴¹ Иако су политичари и писци мађарске народности били оваква мишљења, интересантно нам је да га је један рус исто тако заступао. Ratner је у својој расправи о постанку Хрватско-Угарске нагодбе изнио становиште да, иако аутономна, Хрватска је могла бити само покрајина, пошто се радило о јако ограниченој аутономији која се није могла гледати нешто посебније у односу на аутономије других славенских народа у Монархији. Ове тврдње још аргументира ставом да Нагодба није била уговор између два независна субјекта, јер је сматрао да је Хрватска била присиљена закључити исту како се не би нашла у још горем положају но што је била.⁴² Иако постоје историјске чињенице да то можда јесте било тако (дакле, да је Хрватска под присилом пристала на Нагодбу), проф. Чулиновић се дубоко не слаже јер, како он наводи, сам Ratner није изнио све чињенице које су биле пријеко неопходне да би се дошло до ваљаног закључка, те да је поступао контра методама историјске науке, а као контрааргумент Ratnerovim тврдњама наводи Законски чланак XLII од 1861. године по коме је Хрватска уживала неку врсту самосталности у односу на Угарску.⁴³

Хрватска након Нагодбе никако није могла бити Угарска покрајина прије свега из разлога што је бечки двор редовито обавјештавао Хрватски сабор о намјерама склапања нагодбе са Мађарима (односно, како су они то називали: „вјерном нам и вазда милом Краљевином Угарском“), те је од Сабора захтјевано да у оквиру своји законодавних овласти ту нагодбу „припозна“. Након закључивања Аустро-Угарске нагодбе и њезине „ратификације“, од службеног Загреба се из Беча захтјевало да Краљевине Хрватска, Славонија и Далмација са Угарском уреде заједничким споразумом своје односе у складу са својим

⁴⁰ Jellinek, *op cit.*, 76.

⁴¹ Gasztony према Čulinović, *op. cit.*, 122.

⁴² Вид. Ratner, *op. cit.*, 41 и даље.

⁴³ Вид. Čulinović, *op. cit.*, 122. По Законском чланку XLII, који је донио Хрватски сабор 1861. године, Хрватска дефинира однос с Угарском кроз признање самосталности Хрватске у пословима управе, судства, школства и богоштовља, те се наводи да је Хрватска спремна ступити у ужи државни савез са Угарском али тек онда када она призна самосталности Хрватске и њену територијалну цјелокупност. У закону се још посебно истиче де је 1848. године раскинута пријашња државноправна веза између Угарске и Хрватске, те да је од тада Хрватска потпуно независна, те да обје земље заједно веже само личност владара, према томе се нова заједница може остварити једнио, како се наводи, темељем новог уговора, али под равноправношћу свих уговорних страна (вид. шире В. Šulek i I. Esih, *Izabrani članci*, 1952, 221 и даље.).

„хисторичним и народним захтјевима по праву и правници“.⁴⁴ Ако је она била само покрајина, зашто је Бечу и Будимпешти требала ратификација од стране Загреба? Зашто је Хрватска требала регулирати своје међусобне односе са Угарском? Ако је Угарска била чисто унитарна држава, онда би се власт угарског парламента, као највишег државног органа, протезала на свим крајевима Краљевине Угарске. Поред тога чињеница да су се одредбом § 70. Нагодбе потписнице обавезале да неће вршити самостално и једнострано измјене исте представља одређено органичење и једних и других, што је још један од аргумената да Хрватска није била Угарска провинција, али свакако да још увијек нисмо закључили нити да је била држава. Истим одредбама нагодбе изводимо да у стране потписнице у овом конкретном случају биле једнаке (иако је и једна и друга страна сматрала да је она у повољнијем положају у односу на другу).

Поједини аутори су касније наводили тезе да је Хрватска можда била протекторат Угарске, или чак њезина колонија. Ми сматрамо да је и једна и друга теза подједнако лако оспорива. Прије свега није колонија из разлога што је однос двају земаља настао по сили уговора, затим Хрватска је имала сва својства која доличе једној држави и на послјетку по теорији међународног права колонија представља земљу која је фактички одвојена од метрополе.⁴⁵ С друге стране, не видимо обиљежја протектората због тога што је Хрватска потписала уговор о стварању државне заједнице са Угарском, те извршила подјелу државних послова на заједничке и аутономне. Дакле није радило о било каквој врсти страног мандата у Хрватској.⁴⁶

Дакле, непоходно је извући закључак у коначници какав је био однос Хрватске и Угарске. Да ли се радило о унији или конфедерацији? Да ли о унитарној држави и покрајини или унији? У првоме случају мишљења смо, без обзира на све претходно речено, да у правој смислу те ријечи између Угарске и Хрватске није била створена федерације, а још мање конфедерација из више разлога. Прије свега федерација се ствара на два начина: децентрализацијом унитарне државе (што се свакако није десило) и стварањем нове државе уједињавањем двије претходно независне државе⁴⁷ и пријеносом надлежности на савезну државу. Нагодба дјеломице испуња увјете федерације (подјела надлежности), али није уговор који је довео до федерализације земље у правом смислу те ријечи. С друге стране елементи који би аргументирали конфедерацију Хрватске и Угарске нису постојали. Хрватска није водила своју монетарну политику, нити је ковала свој новац, а на међународном плану није заступала своје интересе. Иако се у раду говори о државноправном субјективитету Хрватске, не сматрамо да је на међународном плану она била независна држава, а да би творила конфедерацију то је један од круцијалних

---

⁴⁴ Вид. В. Šulek, *Naše pravice*, 1868, 107 и даље.

⁴⁵ С. Parry, J. P. Grant i J. C. Barker, *Encyclopedic Dictionary of International Law*, 2009, 107.

⁴⁶ *Ibid.*, 358.

⁴⁷ Вид. шире R. Kuzmanović, *Ustavno pravo*, 2002, 389-392.

увјета.⁴⁸ У државноправој је теорији било највише оних који су заступали став да су се Хрватска и Угарска налазиле у реалној унији (о томе су највише писали Karel Kadlec,⁴⁹ Siegfried Brie,⁵⁰ проф. Helfert и проф. Franz von Höltzendorff).⁵¹ Поједини су аутори као проф. Каспарек видјели уску реалну унију,⁵² а неки као нпр. проф. Josip Ulbrich и проф. Louigi Palma сматрали су да се ради о неједнакој реалној унији.⁵³ Хрватски аутори окупили су се око идеје реалне сходно томе да је она најразумнија (међутим проф. Пливерић је издвојио своје мишљење гдје каже да иако нема обиљежја федерације, тешко да се може говорити о некој другој врсти државноправне заједнице, но напослијетку је и он приступио ставу да је реална унија једино рјешење на темељу јуриспруденције, односно да заједница Хрватске и Угарске има претежно највише обиљежја реалне уније).⁵⁴ Издвојено мишљење има и проф. Чулиновић који исказује став да однос између Угарске и Хрватске има низ својих особености те да то доводи у питање и реалну унију. Прије све он свој став темељи на томе да Хрватску и Угарску у међународним односима представља само један субјект (Аустро-Угарска Монархије) и да их веже монарх (односно заједнички краљ) што су елементи реалне уније, с друге стране Хрватска и Угарска су Нагодбом од 1868 године уско везане, те имају свој заједничке орган еи послова, што није случај код реалне уније. Због претходно наведеног проф. Чулиновић сматра да та особеност и специфичност хрватско-угарског односа представља *unio realis inaequalis*.⁵⁵

Што се државности Хрватске након Нагодбе тиче приближавао се закључку да одговор на само питање можемо пронаћи у Хрватско-угарској нагодби, ма којим путем пошли. Наравно, иако је садржина Нагодбе значајна ради одређивања појма хрватске државности морамо знати да је Нагодба више пута ревидирана, те је однос Угарске према Хрватској варирао (веома се често кретао у негативном правцу по Хрватску). Но, што то чини неку творевину државом? Аутори су око тог одговора сложни – териториј, становништво и државна власт. С тим у вези намеће се питања да ли у Нагодби видимо те елементе?

Што се питања територија тиче одговор је потврдан. Одредбама § 59. Нагодбе се Хрватској изричито признаје њезин државни териториј, те се у истом наводи:

⁴⁸ Вид. шире R. Lukić i B. Košutić, *Uvod u pravo*, 2003, 219-225; K. Čavoški, *Uvod u pravo I, Osnovni pojmovi i državni oblici*, 1999, 245-247.

⁴⁹ Вид. шире K. Kadlec, *Uherska a chorvatska ustava v hlavnich črtah*, 1906.

⁵⁰ Вид. шире S. Brie, *Theorie der Staatenverbindungen*, 1886.

⁵¹ Према J. Pliverić, *Der kroatische Staat*, 1887, 117.

⁵² Према Jelinek, *op. cit.*, 127.

⁵³ Према Pliverić, *op. cit.*, 127; Вид. шире J. Ulbricht, *Das Staatsrecht der ostereichisches-ungarn Monarchie*, 1884.

⁵⁴ Pliverić, *op. cit.* n 18, 74

⁵⁵ Čulinović, *op. cit.*, 126; Ово је исто тако мишљење и проф. Josipa Ulbrichta.

«Обзиром на то, да су краљевине Хрватска и Славонија политички народ, имајући посебни свој териториј и у погледу нутарњих својих послова властито законодавство и аутономну владу, установљује се надаље; да се заступници истих краљевина тако на заједничком сабору како и у делегацији могу служити и језиком хрватским.»⁵⁶

Претходна се одредба додатно конкретизира §§ 65. и 66. Одредбама § 65. наводи се да Краљевина Угарска признаје „земљишну цјелокупност“ Краљевина Хрватске и Славоније, док се у § 66. Прецизно наводи за које се територије сматра дас у под ингеренцијама Хрватског сабора. Дакле, Хрватска се по Нагодби може сматрати одвојеним територијем од Угарске, који је био посебан државноправни ентитет.

За други елемент државни често се узима становништво једне земље. По претходно наведеној одредби § 59. Нагодбе видимо постојање термина „политички народ“. Јуристи су поставили питање што та формулација заправо значи? Да ли значи становништво? Да ли обиљежава нацију? С тим у вези како није могуће изједначавати појмове „народ“ и „нација“ ми сматрамо да се овдје под појмом „политички народ“ сматра цјелокупна хрватска нација, односно сви хрватски држављани. Они, дакле, представљају „народ“ у политичком смислу. Нагодбени § 59. јесте гаранција постојања тог народа у политичком смислу. Том политичком народу се истим параграфом гарантира кориштење матерње хрватског, односно српског језик као службеног.⁵⁷ Но, питање хрватског држављанства овдје је посебан проблем. Годинама по Нагодби влати у Будимпешти су донијеле низ законских аката којима су уредиле питање угарског држављанства, но при томе су у угарске држављане сврстали и становништво Хрватске и Славоније. Сходно томе да је држављанство спадало у заједничке послове ту не можемо видјети ништа спорно. Но, оно што аутори спорним сматрају јесте да је Закон о држављанству од 1879. године наведено да је држављанство само угарско, те се замјера што не постоје посебне одредбе о хрватском држављанству (аутори се још увијек нису договорили за шта сматрати такво чињење од стране угарских власти, но ми сматрамо да ће хрватски и уопће југославенски аутори увијек стати на страну ставе да је то учињено на штету Хрватске). Невезано за то, постојање политичког народа нам говори о постојању другог битног елемента државности.

Напослијетку, као трећи битан елемент државности јесте постајење државне власти, односно органа и тијела која ће је вршити. Ако не гледамо одредбу § 59. Нагодбе, по самој подјели послова на заједничке и аутономне можемо закључити да су у Хрватској постојали одређени органи који аутономне послове и вршили.

---

⁵⁶ § 59. Нагодбе. У складу са овом одредбом један од најпознатијих мађарских политичара тога доба Франђо Деак имао је опаску гдје је казао: “Ми знамо да Хрватска, Славонија и Далмација заиста припадају Угарској, али никада нису биле Угарске”.

⁵⁷ О овој формулацији поближе вид. J. Pliverić, *Spomenica o državnopravnih pitanjih hrvatsko-ugarskih*, 1907, 4-63.

А наведеном нормом знамо да је Хрватска имала своју законодавну власти и своју владу. Заједничке послове обављали су владар, хрватско-угарски краљ, угарски Парламент (или како наши аутори наводе – Заједнички сабор) који је бројао у свом доњем дому 413 заступник који су се бирали са територије цијеле Угарске и 40 делегата које је у доњи дом одашиљао Хрватски сабор, затим ту је заједничка или Средишња влада у којој је било резервирано једно мјесто за министра без лиснице (портфеља) задуженог за далматинско-хрватско-славонске послове.⁵⁸

Када погледамо организацију органа који су вршили аутономне послове у Хрватској уочит ћемо да су законодавни послови повјерени Хрватском сабору и хрватском краљу који је имао право на санкцију саборских закључака.⁵⁹ Како Нагодба не говори ништа о праву вета, сматрамо даг а краљ није нити имао (но то да је имао право да ускрати своју санкцију неком од саборских закључака може се гчетати као прикривени вето). Извршно-управне послове у земљи обављали су бан којег је именовао монарх на приједлог председника мађарске владе, а који је одговарао Хрватском сабору, барем *de iure* (иако је бан *de facto* одговарао ономе тко га је поставио, односно ономе тко га је предложио) и Земаљска влада састављена од одјела (министарстава) и то: одјела за унутрашњу управу, одјела за богоштовље и наставу те одјела за правосуђе. На челу сваког одјела налазио се предстојник одјела који је одговарао бану и Хрватском сабору. Организација власти у Хрватској је била уређена по бирократског централизма, а земља је била подјелена на жупаније, на чије се челу налазио велики жупан, и котарска поглаварства на челу са котарским предстојником, те опћине са изабраним опћинским вијећем као најниже самоуправне јединице. Сви органи регионалне и локалне самоуправе били су подређени бану и Земаљској влади.⁶⁰ Судбену власт су вршили судови организовани у три инстанције. Прва је припадала котарским судовима, друга судбеном столу и Банском столу и трећа и највиша инстанција био је Стол седморице. Посебну су категорију чинили мјесни судови који су формиран по мањим мјестима, а који су судили у мањим споровима који су им законом били дати у надлежност. Правосуђе је строго било одвојено од управне власти. У вршење аутономних послова Хрватске, Угарска се влада није смјела уплитати. Но, она је то на непосредан начин ипак и чинила преко бана кога је предлагала.⁶¹

⁵⁸ Вид. D. Čepulo, *Hrvatsko-ugarska nagodba i reforme institucija vlasti u Hrvatskom saboru 1868-1871*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Suppl. br. 1, 2001, 130-132.

⁵⁹ Вид. § 68. Nagodbe.

⁶⁰ Вид. D. Čepulo i M. Krešić, *Hrvatsko-ugarska nagodba: Institucije i stvarnost*, u: *Kao narod s narodom... Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe* (ur. D. Šokčević), Budimpešta, 2008, 142-145.

⁶¹ Вид. шире D. Čepulo, "Ustavne i političko-upravne zakonodavne reforme u Hrvatskoj u razdoblju banovanja Ivana Mažuranića (ustrojstvo vlasti i građanske slobode i prava)", (*doktorska disertacija*), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999, 397; Janković *et al*, *op. cit.*, 349.

V РЕВИЗИЈЕ НАГОДБЕ

Након спознаје закона о регулацији односа између Хрватске и Угарске дигло се велико незадовољство јер се нису испоштвале основне жеље хрватскога народа, али и што су се заобишле тековине револуције 1848. године. Током своје посјете Хрватској у ово се и увјерио сам цар и краљ Фрањо Јосип. Ради текста Нагодбе настала је велика борба између тадашњег хрватског бана Levina Raucha и припадника опозиционе Народне странке. Опозиционари су прогањани, те оптуживани за ремећење јавног реда и мира, па чак и велеиздају. У Хрватској је опет оживјела апсолутистичка пракса. По истеку трогодишњег мандата бан бива дужан расписати нове изборе за Хрватски сабор, што је бан Раух и учинио. Ови избори су завршили потпуним поразом владајућих униониста, док је Народна странка добила 51 од 65 мандата.⁶²

Вањскополитичке прилике тог времена нису ишле на руку влади у Бечу. Пруска је побједила у рату против Француске и прогласила Њемачко царство. То је озбиљно навело владајуће кругове у највећем граду Хабсбуршке монархије да размисле о евентуалним посљедицама до којих би довела релокација снага на свјетској политичкој сцену. Ни унутар земље није било ништа боље. Представници Чеха, Словенаца и Пољака незадовољни третманом од стране Нијемаца напуштају Царевинско вијеће. Хрватско-српска колација добива већину над Италијанима у Далмацији. Нови аустријски министар-предсједник гроф Karlo Hohenwart предлаже цару да сазове чешки сабор и својим рескриптом Чесима призна сва права као и Мађарима,⁶³ те да то утврди окрунивши се чешком краљевском круном. Цар на то пристаје. Чешки су прваци са грофом Hohenwartом саставили тзв. 18 фундаменталних чланака који Чешкој и Моравској дају иста права као и Угарској неколико година раније. Ово су службено били и први вјесници федералистичких промјена који би ставили тачку на дуализам. Против ових рјешења су се одмах подигли министар вањских послова Voјst и предсједник угарске владе Andrassy.

За све то вријеме хрватски је Сабор мировао. Конститутивна сједница је одгађана чак три пута. Када се Сабор напослијетку успио састати и именовати Ивана Мажуранића предсједником, бан прочита краљевски рескрипт по коме се Сабор распушта јер се не може очекивати успјешно дјеловање.⁶⁴ Бан Бедековић се није најбоље снашао у тој улози те је угарска влада узела предложити Антуна Вакановића за бана. Интересатно је да је Вакановићев примарни задатак био сазвати нове изборе за Хрватски сабор те провести званичну политику мађарске владе. Вакановић је наставио изборну праксу бана Raucha, те је прогонио

---

⁶² Унионисти су добили 13, а у Сабор је ушла и партија Анте Старчевића са једним мандатом.

⁶³ Šišić, *op. cit.*, 456.

⁶⁴ *Ibid.*

опозицију. Но, ипак је народ изабрао 47 народњака, а само 28 униониста.⁶⁵ Како би изједначио снаге бан је у Сабор позвао 47 вирилиста, који су, испоставит ће се, махом унионисти. Положај опозиционе Народне странке је био веома неповољан.

За то вријеме се мјења распоред снага у Бечу. Федералистичка влада је смјењена, а у Заједничко вијеће министара улази гроф Andrassy. Andrassy-jev наследник у Будимпешти Menhart Lónyaу, увидјевши да ће судбина новог Сабора бити као и претходног, позвао је народњачке прваке за преговарачки стол. Заједничка делегација хрватског Сабора, састављена и од народњака и од униониста, пред угарску владу ставила је пакет захтјева везаних за ревизију Нагодбе. Први међу њима био је тај да ће Хрватска именовати пет чланова у делегације за заједнички парламент, а да их неће бирати сви чланови Сабора, него само изабрани заступници (вирилисти би били искључени). Други је се односио на положај бана. Тражили да бана именује краљ на приједлог саборске већине, а да угарски парламент буде искључен из његовог одабира. Бан би требао носити титулу „бан-министар земаљски краљевина Хрватске, Славоније и Далмације“,⁶⁶ што би нарочито истакло његову одговорност Хрватском сабору. Посљедњи захтјев се односио на државну благајну. Хрватска би сама управљала својим финансијама, али би давала тачно одређену суму на годишњем нивоу за заједничке послове, те је тражено да хрватски министар у Будимпешти не утиче на хрватску аутономију и да се не мијеша у послове повјерене Сабору, већ ће заступати интересе Троједне краљевине у угарском парламенту и влади.

Приједлози хрватске делегације су, додуше након дугог оклијевања, одбијени, све до једног. Делегација Хрватског сабора је морала попустити и попуштала је док на крају није остала стара Нагодба, само са једном преиначком. Наиме, Хрватска ће од сада слати 45% својих прихода у заједничку касу, умјесто дотадашњег паушала од 2,200,000 форинти.⁶⁷ Ову је преиначку и Хрватски сабор потврдио већином од 79 наспрам 10 гласова.

VI ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Доказујући хрватску државност у другој половини XIX и почетком XX стољећа долазимо до закључка да је угарска политичка супремација *de facto* Хрватској закидала оно што јој је Хрватско-Угарском нагодбом од 1868. године обећано. *De iure* посматрано Хрватска јесте уживала доста широк спектар аутономије (у складу са Нагодбом), али то опет не може потпуно доказати постојање њезине државности. С друге стране ако се будемо држали искључиво фактичког стања на терену онда можемо рећи да искључујемо право, што није

---

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*, 457.

⁶⁷ Године 1889. тангента је била снижена на 44%.

могуће. Морамо направити компромис између ова два, то јесте, успоредити правном стање са фактичком збиљом.

Однос између двије државне творевине (Угарске и Хрватске) увелико је зависио од друштвених снага које су у датом тренутку водиле политику како у Будимпешти, тако и у Загребу. Однос је увелико зависио и од тумачења одредби Нагодбе, али и њезине ревизије у касније периоду коју су покретали побједници политичке борбе и датом тренутку.

Тумачењем Нагодбе закључујемо да године 1868 створена нека врста државне заједнице између Краљевине Угарске и Краљевина Хрватске и Славоније (у раду смо објаснили зашто искључујемо Далмацију), али какве? Jellinek, Laband, Ratner и други нам говоре да се радило о некој врсти „вишег“ покрајинског односа и истицали су такав карактер Хрватске. С друге стране мноштво аутора је истицало да се ради о споразуму који је формирао заједницу двије претходно одвојене државе (ако се држимо Законског чланка XLII од 1861. године, али и чињенице да је Хрватски сабор 1848. раскинуо све државноправне везе са Угарском). Даље, подјелом послова на заједничке и аутономне видимо да се ради о односу слично као у федерацији, а федерација између Угарске и Хрватске свакако није постојала. Поред тога Хрватском сабору је Нагодбом потврђено повјеравање законодавне власти за териториј Троједне краљевине Хрватске, Славоније и Далмације, као и посједовање самосталне извршно-управне власти која је вршила аутономне послове (унутрашње послове, богоштовље и наставу и правосуђе). Аутономне је послове хрватска влада вршила по свом праву, дакле по својим изворним овлашћењима, без значајнији уплитања мађарских власти.

Иако се званично Средишња влада није смјела уплитати у вршење аутономних послова у Хрватској, она је то ипак чинила, иако не изравно, већ неизравно преко својих „чиновника“, односно хрватских дужносника које је имановао монарх на приједлог угарске владе. Поред тога, Мађари су над Хрватском успијели успоставити неку врсту односа супремације превасходно прегласавањем хрватске делегације у Заједничком сабору (да подсјетимо, однос снага је готово био 11:1 у корист Мађара). Поврх свега наведеног, Хрватска јесте у овом „нагодбењачком“ период очувала неке елементе државности, односно имала је свој државни териториј, свој „политички народ“ и своју засебну организацију власти.

У погледу ревизије Нагодбе, обје су стране биле једнако ограничене. Дакле, без заједничког концензуса није постојала могућност промјене онога што је споразумом договорено, односно, није постојала могућност једностране промјене Нагодбе. Из овога видимо да је Хрватска била у паритетном положаја у односу на Угарску, односно радило је о једнаким уговорним странама. Хрватско-Угарска нагодба је ревидирана у неколико наврата превасходно под притисцима угарске владе на њихове марионете у Загребу. Ревизије Нагодбе нису битну утјецале на особени хрватски државноправни положај.

Из свега наведеног слиједи да је Хрватска након Нагодбе очувала своју државност, затим да је та иста државном угарском супремацијом била значајно окрњена, али да тиме никада потпуно није била уништена. Ма колико тај дио био мали, Хрватска је задржала државноправни континуитет, те да је у односу на Угарску ипак била некаква држава. Такав се однос протезао и на заједничку државу – Аустро-Угарску Монархију. Дакле, Нагодбом као међудржавним актом Хрватска је обновила своје везе и са Аустријом прихватајући аустријског цара као хрватскога краља. Хрватска је према Аустрији као другом ентитету Двојне монархије наступала скупа са Угарском, но то нине умањило њезим државноправни субјективитет у том нарочито сложенем државном уређењу, односно у држави више држава.

Filip Novakovic*

LEGAL POSITION OF CROATIA AFTER THE CROATIAN-HUNGARIAN AGREEMENT OF 1868

Summary

The authors state that the Croatian-Hungarian state union is the longest-lived community of two peoples on the European continent. Croats and Hungarians, connected through a centuries-long period (which lasted a little over 800 years), had many common bright episodes, but at the end of the 18th and during the 19th century there was a sharp deterioration of relations between the two peoples, which eventually resulted in armed conflict.

In the middle of the 19th century, the long-awakened Hungarian national spirit was strengthened, and in the Hungarian part of the Habsburg Empire, Hungarian aspirations for a nation-state flourished. These state-building ideas of the Hungarian leaders led to a great, but also bloody, revolution against 1848/49. years against the authorities in Vienna.

After the "spring of the people" and the suffocation of great national revolutions throughout Europe, it is concluded that the old order is becoming unsustainable. It was necessary to change something so that the emperors of the Habsburg-Lothar House would not lose the crown, but also to avoid the dissolution of the state that lasted for almost seven centuries.

This crisis, which occurred in a large multinational state such as the Habsburg Empire, will be the reason for the authorities seeking a useful partner in order to save

---

* Student of the 3rd year of Basic academic studies of law at the Faculty of Law, University of Banja Luka, filip.novakovic@student.pf.unibl.org.

what was left of the Empire after the wars of the 1960s, and the loss of significant territory in Italy. renunciation of the primacy of leading the German states into unification. This partner was found in the Hungarian oligarchy, primarily because of its financial, but also political power, and the authority it enjoyed with the common people. This agreement between Vienna and Budapest would be perpetuated in the Austro-Hungarian settlement of 1867.

This Agreement marked the beginning of a new era in Hungarian-Croatian relations. It marked the creation of a new state union. As the topic of this paper, we see the relationship created by the Agreement between Hungary and Croatia, and we try to figure out what was the legal position of Croatia in relation to Hungary, but also to the Dual Monarchy.

For decades after the signing of the Agreement, the authors argued over whether Croatia preserved its statehood and its specific state legal subjectivity after the Settlement. And what kind of relationship she had with other members of the Monarchy. Most Croatian and Yugoslav authors argued that Croatia had preserved its statehood for several reasons: first of all, the Croatian-Hungarian settlement was an intergovernmental act concluded by equal contracting parties - Croatia and Hungary, then the agreement divided powers between the governments in Budapest and Zagreb, but also determined the exclusive competencies of Croatia, which were reflected in the independent legislative power formed in the Croatian Parliament, then in running its own executive power and having its own government headed by a ban, but the most important argument is that Croatia retained three key elements of statehood - state territory, political people (citizenship, citizens) and the organization of state power. This thesis was mostly advocated by Croatian professors Josip Pliverić, Ferdo Čulinović, Bogoslav Šulek, but also by some Hungarian authors such as Ernest Nagy, while others believed that Croatia and Hungary formed a real union and that Croatia thus preserved its statehood, as Louigi Palma, Josip Ulbrech, Franz von Höltendorff and others.

On the other hand, there are a significant number of authors who believe that Croatia did not have any statehood and represented only a Hungarian province (for example, Nikola Ratner and Gusztav Beksics), but we cannot agree with this view.

It is true that this is a rather complex problem that requires a broader discussion by historians, lawyers, political scientists and many others. But if so far, more than 140 years after the signing of the Croatian-Hungarian Agreement, consensus has not been reached, the question is whether it ever will?

Key words: *Triune Kingdom, agreement, Croatia, legal status, Hungary, trialism, Austro-Hungary, Legal article.*